

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد روان شناسی

موضوع

بررسی اثربخشی آموزش مهارت های فرزندخواندگی بر کاهش تنیدگی و تغییر سبک های

مقابله ای زوجین متقاضی فرزندخواندگی

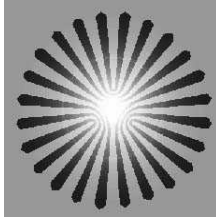
استاد راهنما: دکتر حمید رضا آقامحمدیان شعرباف

استاد مشاور: دکتر احمد علی پور

استاد مشاور همکار: دکتر مهناز علی اکبری

محقق: الهه ذوقی فیاض

زمستان 1389

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد روان شناسی

بررسی اثربخشی آموزش مهارت های فرزندخواندگی بر کاهش تنیدگی و تغییر سبک های

مقابله ای زوجین متقاضی فرزندخواندگی

استاد راهنما:

دکتر حمید رضا آقامحمدیان شهرباف

محقق:

الهه ذوقی فیاض

زمستان 1389

شماره:
تاریخ:
پیوست:

مجمع علوم انسانی

تصویب نامه

پایان نامه خانم الهه ذوقی فیاض دانشجوی کارشناسی ارشد
رشته روانشناسی عمومی تحت عنوان:
" بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های فرزندخواندگی در کاهش تنیدگی و تغییر سبک‌های
مقابله ای زوجین متقاضی فرزندخواندگی "

تاریخ دفاع: یکشنبه ۸۹/۱۱/۱۷ ساعت: ۱۰-۸:۳۰
نمره: ۱۹/۸۰
هیات داوران:

امضاء	مرتبه علمی	نام و نام خانوادگی	داوران
		دکتر آقامحمدیان	استاد راهنما
		دکتر علیپور	استاد مشاور
		دکتر مهناز علی اکبری	استاد مشاور
		دکتر کاکوجویی	استاد داور
			نماینده تحصیلات تکمیلی

تهران، خیابان استاد نجات
الهی، نورسیده به خیابان
کریمخان رکن‌الاسلام
سپینده، پلاک ۲۲۲
تلفن: ۸۸۸۰۱۰۹۰
دورنگار: ۸۸۸۹۰۵۳۶
www.tpnu.ac.ir
ensani@tpnu.ac.ir

تقدیم به:

- پدرم، او که معنای تلاش را به من آموخت و با مساعدتها و تلاشهایش مرا به آموختن و تحصیل ترغیب نموده است.

- مادرم، او که سروش هستی را در جانم سروده و با دعاهایش آینده ام را روشنی بخشیده است.

- خواهران و برادران عزیزم، همراهانی که مهربانی را به من آموختند، به پاس محبت ها و مساعدت هایشان.

- وبه همه آنان که دوستشان داشته و دارم.

تشکر و قدردانی

سپاس خدایی را که آدمیان را بر اساس رفق و محبت و رحمت آفرید تا تکامل و تعالی آن را ، انسانها با ارتباط با یکدیگر به منصفه ظهور برسانند. البته واجب ترین این ارتباط بر اساس فطرت تشکیل خانواده است و ظهور فرزندان در خانواده ها خود مایه رشد و تکامل اخلاق، عشق و محبت است چنانکه اگر در این راستا خللی حاصل شود بار غمی گران بر شانه مبتلایان سنگینی خواهد کرد.

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر حمید رضا آقا محمدیان که با راهنمایی و نکته های روشنگرانه خود از آغاز تا پایان حامی و راهنمایم بودند، بسیار سپاسگزارم. و همچنین از استاد ارجمند جناب آقای دکتر احمد علی پور که با نکته سنجی های عالمانه خود در تمام طول تحقیق مرا یاری نمودند صمیمانه سپاسگزارم. و نیز از استاد گرامی سرکار خانم دکتر مهناز علی اکبری که در گردآوری این مجموعه مرا راهنمایی فرمودند سپاسگزارم.

همچنین از مساعدتهای بی دریغ مسئولین محترم سازمان بهزیستی و کلیه عزیزانی که در طول تحقیق مرا یاری نمودند سپاسگزارم. لازم می دانم که قدردانی خود را از همکاری صمیمانه سرکار خانم پیرنهاد و کلیه پرسنل شیرخوارگاه حضرت علی اصغر(ع) اعلام نمایم.

چکیده

امروزه به واسطه افزایش میزان ناباروری زوج ها و بی سرپرستی کودکان، فرزندخواندگی بیشتر در کانون توجه قرار گرفته است. این پژوهش با هدف، بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های فرزندخواندگی بر کاهش تنیدگی و تغییر سبک‌های مقابله‌ای زوجین متقاضی فرزندخواندگی انجام گرفته است.

پژوهش حاضر از نوع طرح های نیمه آزمایشی است. جامعه پژوهش شامل کلیه زوجین متقاضی فرزندخواندگی بوده که در سال 88-89 به سازمان بهزیستی خراسان رضوی مراجعه کردند و زوجینی که واجد معیارهای پژوهش بوده به شیوه نمونه در دسترس انتخاب و پرسش نامه اضطراب کتل و سبک‌های مقابله‌ای لازاروس و فولکمن توسط آن ها تکمیل شده و از بین آن ها تعداد 28 نفر را که دارای نمره‌ی خام بیشتر از 35 در تست اضطراب و سبک مقابله هیجان مدار در پرسشنامه سبک های مقابله بودند، انتخاب و به روش گمارش تصادفی در 2 گروه آزمایش و کنترل جایگزین شدند. سپس 8 جلسه آموزش مهارت های فرزندخواندگی برای گروه آزمایش اجرا گردید. گروه کنترل روند عادی مراحل اداری را سپری نمودند. بعد از اجرای مداخله، میزان تنیدگی و سبک های مقابله 2 گروه مجددا اندازه گیری شد و مدت 6 هفته بعد به منظور بررسی گذر زمان بر روی گروه آزمایش آزمون پیگیری اجرا شد. داده های جمع آوری شده با استفاده از آزمون های آماری تحلیل کواریانس یک راهه، تحلیل واریانس چندمتغیره (مانکووا) و تحلیل واریانس اندازه گیری مکرر تحلیل گردید.

یافته‌ها نشان می‌دهد که نمرات پس آزمون گروه آزمایش در هر آزمون به طور معنی‌داری با نمرات پس آزمون گروه گواه متفاوت است، به عبارت دیگر میان دو گروه نمونه آزمایش و کنترل، از نظر تفاوت نمرات دو آزمون تفاوت معنی‌داری وجود داشت.

در نهایت می‌توان نتیجه‌گیری کرد آموزش مهارت‌های فرزندخواندگی می‌تواند موجب کاهش میزان تنیدگی گروه آزمایش گردیده و باعث شده افراد در مقابله با تنیدگی بیشتر از سبک‌های مقابله مساله مدار استفاده کنند.

کلید واژه‌ها: مهارت‌های فرزندخواندگی، تنیدگی، سبک‌های مقابله، زوجین متقاضی

فهرست مطالب

چکیده

فهرست جداول

فهرست نمودارها

فصل اول:

کلیات

- 1-1 مقدمه.....16
- 2-1 بیان مساله.....20
- 3-1 ضرورت و اهمیت.....26
- 4-1 اهداف.....28
- 5-1 فرضیه های تحقیق.....29
- 6-1 تعریف نظری و عملیاتی متغیرها.....30

فصل دوم:

موضوع گیریهای نظری و یافته های پژوهشی در خصوص موضوع

- 1-2 موضوع گیری های نظری در خصوص فرزند خواندگی.....34
- 2-1-1-1 تعریف فرزندخواندگی.....34
- 2-1-2 تاریخچه فرزندخواندگی.....36
- 3-1-2-1 بیان واقعیت فرزندخواندگی.....39

- 43.....4-1-2.وظایف خانواده های فرزندپذیر.....
- 47.....5-1-2.محرمیت.....
- 49.....6-1-2.شرایط قانونی پذیرش فرزندخوانده.....
- 52.....7-1-2.موضع گیری نظری در خصوص فرزند خواندگی.....
- 60.....2-2. موضع گیری های نظری در خصوص تنیدگی.....
- 60.....1-2-2.تعریف تنیدگی.....
- 64.....2-2-2. تاریخچه تنیدگی.....
- 77.....3-2-2. موضع گیری نظری در خصوص تنیدگی.....
- 78.....4-2-2. واکنش به تنیدگی.....
- 80.....5-2-2. فیزیولوژی تنیدگی.....
- 82.....6-2-2. روان شناسی تنیدگی.....
- 84.....3-2. موضع گیری های نظری در خصوص سبک های مقابله با تنیدگی.....
- 84.....1-3-2.تعریف مقابله.....
- 87.....2-3-2.موضع گیری نظری در خصوص مقابله.....
- 95.....3-3-2. آموزش تدابیر مقابله ای.....
- 101.....4-3-2. ضرورت آموزش والدین فرزندپذیر.....
- 104.....5-3-2. مدل MAPP/GPS.....
- 4-2.پژوهش های انجام شده در خصوص موضوع

- 107.....1-4-2. یافته های داخلی
- 114.....2-4-2. یافته های خارجی
- 122.....نتیجه گیری

فصل سوم:

فرایند روش شناختی

- 126.....1-3. روش پژوهش
- 127.....2-3. جامعه و نمونه آماری
- 128.....3-3. ابزار جمع آوری داده ها
- 128.....1-3-3. پرسشنامه اضطراب کتل
- 128.....1-1-3-3. توصیف ابزار
- 129.....2-1-3-3. روش نمره گذاری
- 129.....3-1-3-3. اعتبار و روایی
- 131.....2-3-3. پرسشنامه سبک های مقابله ای لازاروس - فولکمن
- 132.....1-2-3-3. توصیف ابزار
- 132.....2-2-3-3. روش نمره گذاری
- 133.....3-2-3-3. نحوه اجرای پرسشنامه
- 135.....4-2-3-3. روایی
- 136.....5-2-3-3. اعتبار

137.....4-3. نحوه اجرای پژوهش.....

140.....5-3. روش تجزیه و تحلیل داده ها.....

فصل چهارم:

تجزیه و تحلیل داده ها

143.....1-4. بررسی جمعیت شناختی.....

148.....2-4. بررسی توصیفی و استنباطی فرضیه ها.....

فصل پنجم:

بحث و نتیجه گیری

168.....1-5. بحث و نتیجه گیری.....

176.....2-5. نتیجه گیری نهایی.....

178.....محدودیت ها.....

179.....پیشنهاد ها.....

182.....منابع فارسی.....

190.....منابع لاتین.....

197.....ضمایم.....

229.....چکیده انگلیسی.....

فهرست جداول

49	جدول 2-1: مقیاس درجه بندی سازش مجدد اجتماعی (هلمزو راهه)
81	جدول 2-2: اهداف رویکرد MAPP/GPS
109	جدول 3-1: سرفصل محتوی جلسات آموزش مهارت های فرزندخواندگی
133	جدول 4-1: آماره های توصیفی سن پاسخگویان
134	جدول 4-2: آماره های توصیفی و ویژگی های جمعیت شناختی
135	جدول 4-3: جدول ارزیابی همگنی دو گروه نمونه
136	جدول 4-4: جدول ارزیابی همگنی دو گروه نمونه
138	جدول 4-5: مقایسه میانگین حیطة های اضطراب در سه مرحله پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری
142	جدول 4-6: نتایج آزمون همگنی واریانس ها برای نمرات اضطراب
143	جدول 4-7: نتایج همگنی ضرایب رگرسیون
143	جدول 4-8: نتایج آزمون تحلیل کواریانس یک راهه برای نمرات اضطراب

144	جدول 4-9: نتایج آزمون همگنی واریانس ها برای نمرات هیجان مداری
144	جدول 4-10: نتایج همگنی ضرایب رگرسیون
145	جدول 4-11: نتایج آزمون تحلیل کواریانس یک راهه برای نمرات هیجان مداری
146	جدول 4-12: نتایج آزمون همگنی واریانس ها برای نمرات مساله مداری
146	جدول 4-13: نتایج همگنی ضرایب رگرسیون
147	جدول 4-14: نتایج آزمون تحلیل کواریانس یک راهه برای نمرات مساله مداری
148	جدول 4-15 نتایج تحلیل واریانس اندازه گیری مکرر یک راهه برای نمرات اضطراب
149	جدول 4-16 نتایج تحلیل واریانس اندازه گیری مکرر یک راهه برای نمرات هیجان مداری
150	جدول 4-17 نتایج تحلیل واریانس اندازه گیری مکرر یک راهه برای نمرات مساله مداری
151	جدول 4-18 نتایج همگنی واریانس ها
152	جدول 4-19 نتایج همگنی ضرایب رگرسیون

153	جدول 4 - 20 نتایج آزمون تحلیل چند متغیره مانکوا
153	جدول 4-21 نتایج تحلیل کوواریانس زیر مقیاس های هیجان مداری
154	جدول 4 - 22 نتایج آزمون همگنی واریانس ها
154	جدول 4-23 نتایج همگنی ضرایب رگرسیون
155	جدول 4 - 24 نتایج آزمون تحلیل چند متغیره مانکوا
156	جدول 4-25 نتایج تحلیل کوواریانس زیر مقیاس های مساله مداری

فهرست نمودارها

43	نمودار 1-2 : نشانگان سازگاری عمومی سلیه
47	نمودار 2-2 : الگوی مبتنی بر پاسخ تنیدگی
48	نمودار 3-2 : الگوی مبتنی بر محرک تنیدگی
53	نمودار 3-2 : الگوی تعاملی تنیدگی
55	نمودار 5-2 : الگوی پردازش اطلاعات تنیدگی
100	نمودار 1-3 : طرح تحقیق
138	نمودار 1-4 : مقایسه میانگین حیطه های اضطراب در سه مرحله پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری
139	نمودار 2-4 مقایسه میانگین تنیدگی در دو گروه آزمایش و کنترل به تفکیک مراحل مختلف تحقیق
140	نمودار 3 - 4 مقایسه میانگین مساله مداری در دو گروه آزمایش و کنترل به تفکیک مراحل مختلف تحقیق
141	نمودار 4 - 4 مقایسه میانگین هیجان مداری در دو گروه آزمایش و کنترل به تفکیک مراحل مختلف تحقیق

فصل اول: کلیات

1-1 مقدمه

2-1 بیان مساله

3-1 ضرورت و اهمیت

4-1 اهداف

5-1 فرضیه های تحقیق

6-1 تعریف نظری و عملیاتی متغیرها

1-1. مقدمه

به لحاظ ماهیت پیچیده و تغییر یابنده‌ی جامعه، مردم پیوسته خود را در مبارزه با مشکلات می‌یابند. البته آدمیان برای اینکه به طرز بهنجاری به کار و کوشش پردازند بایستی کمی تنیدگی احساس کنند. صرفنظر از اینکه در مقابله با مشکلات تا چه اندازه توانا باشند، باز هم در زندگی مواقعی پیش می‌آید که به ناچار احساس تنیدگی می‌کنند. انگیزه‌های ما همواره به آسانی ارضاء نمی‌شوند، باید موانعی را از سر راه برداشت، دست به انتخاب زد و در برابر دیرپایی‌ها شکیبایی نشان داد. (اتکینسن¹ و همکاران، 1994، نقل از براهنی و همکاران، 1388).

تنیدگی² جزء زندگی آدمی و غیر قابل اجتناب است، اما در عین حال که تنیدگی زیاد می‌تواند پیامدهای ناگواری را بدنبال داشته باشد، مقدار کم آن می‌تواند مفید و در فرد ایجاد انگیزه کند. مطالعات علمی در زمینه تنیدگی با پژوهشهای سلیه³ آغاز شد. او تنیدگی را به عنوان پاسخ‌های غیر اختصاصی تعریف نموده که بدن در مقابل درخواست‌هایی که با آن مواجه می‌شود از خود نشان می‌دهد. او میزان مشخصی از تنیدگی را برای زندگی سالم مفید می‌داند و این موضوع را تحت عنوان تنیدگی مفید⁴ مطرح می‌کند و آن را شرط لازم زندگی می‌داند و اعتقاد دارد که محروم شدن از محرک‌ها و فقدان تنیدگی به مفهوم مرگ است (لو⁵ و لو⁶، 1381).

ارزیابی فرد از تنیدگی و نحوه‌ی مقابله⁷ با آن بسیار مهم است. یک رویداد تنیدگی زای معین را دو آدم متفاوت، ممکن است به دو صورت کاملاً متفاوت ادراک کنند و این امر بستگی به تعبیر آنان از موقعیت مورد نظر دارد. اهمیت خود واقعیت‌های عینی یک موقعیت کمتر از اهمیت برآوردی

¹. Atkinson·R.L.

². Stress

³. Selye·H.

⁴. Eustress

⁵. Loo·H.

⁶. Loo·p.

⁷. Coping

است که افراد از آن موقعیت ها می‌کنند. (اتکینسن و همکاران، 1994، نقل از براهنی و همکاران، 1388).

بنابراین امکان دارد رویدادی که برای یک فرد تنیدگی زا تعبیر می‌شود، برای فرد دیگر غیرتنیدگی زا و یا حتی مطلوب باشد. زمانی که موقعیتی تهدید کنند، خطرناک، لاعلاج، منفی و با اهمیت ارزیابی شود، تنیدگی زا است (کلینک¹، 2002). بنابراین، تنش‌زا بودن هر موقعیت معین بستگی به چگونگی ارزیابی و توانایی فرد برای مقابله با آن دارد. براساس نظر فولکمن² و لازاروس³ (1984)، هر موقعیت در دو مرحله مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. 1- موقعیت یا تهدید کننده تلقی می‌شود یا بی‌خطر و 2- در ارزیابی ثانویه نوع شیوه مقابله‌ای متناسب با موقعیت در نظر گرفته می‌شود و ماهیت و توان نیروهای کنترل و مقابله با آن بررسی می‌شود. ارزیابی فرد از تنیدگی و اتخاذ شیوهی مواجهه با آن نقش مهمی در سازش فرد با وقایع زندگی دارد.

لازاروس (2001) معتقد است که، فرد پس از ارزیابی رویدادهای تنیدگی زا با یکی از دو شیوه مقابله‌ای مسأله محور⁴ یا هیجان محور⁵ با آن مواجه می‌شود.

شیوه مقابله مسأله محور مجموعه شیوه‌هایی است که فرد برای کنترل، حذف یا کاهش محرک ناخوشایند بیرونی یا درونی بکار می‌گیرد. این شیوه بر مسأله یا محرک ناخوشایند تمرکز دارد. مجموعه شیوه‌هایی که فرد برای کنار آمدن با هیجانات ناشی از عوامل استرس‌زا به کار می‌برد شیوه مقابله هیجان مدار می‌باشد (ربانی، 1380).

انسان‌ها از نظر نحوه کنترل و تحمل مشکلات با هم متفاوتند. آنان نه تنها به لحاظ رویدادهایی که در زندگی تجربه می‌کنند متفاوتند، بلکه از لحاظ آسیب‌پذیری در برابر رویدادها نیز با هم تفاوت دارند (کان⁶، 2005).

عوامل تنیدگی‌زای گسترده‌ای در سراسر زندگی افراد به وجود می‌آید که یکی از این عوامل که برای عده‌ای از افراد در طول زندگی ایجاد می‌گردد تجربه ناباروری است، ناباروری در واقع یک

¹. Kleinke, C.L.

². Folkman, S.

³. Lazarus, R.S.

⁴. Problem-focused coping

⁵. Emotion-focused coping

⁶. Coon, D.

بحران پیچیده زندگی است که از لحاظ روان‌شناختی تهدید کننده و تنش‌زا می‌باشد (شاکری، 1385). سازمان بهداشت جهانی ناباروری¹ را به عنوان مشکلی عمده در بهداشت باروری عنوان کرده که دارای ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی می‌باشد (شاکری، 1385). تشکیل خانواده و به دنیا آوردن فرزند یکی از اساسی‌ترین محرک‌های زندگی فرد محسوب می‌شود که به واسطه‌ی عدم توانایی در باروری، ساختار شخصیتی فرد را

نیز ممکن است تحت تأثیر قرار دهد و اختلالات و مشکلات روانی را برای زوجین به همراه آورد (ربارسولز²، 2001، نقل از توفیقی، 1386). ناباروری به ویژه در فرهنگ ما که اغلب خانواده‌ها از نوع گسترده می‌باشد و با توجه به نقش والدین و اطرافیان در زندگی زوجین، بعد عمیق‌تری به خود می‌گیرد و با تأخیر در حاملگی کنجکاوی‌ها و فشار اطرافیان موجب نگرانی زوج‌ها می‌باشد (ملائی‌نژاد، 1378).

با این حال با وجود پیشرفت‌های زیادی که در امر تشخیص و درمان ناباروری صورت گرفته است و با وجود کوشش‌های فراوانی که معمولاً از سوی این زوج‌ها برای بچه‌دار شدن به عمل می‌آید، با این حال حتی در مجهزترین مراکز درمانی نیز برخی از زوج‌های نابارور موفق به بچه‌دار شدن نمی‌گردند. از سوی دیگر عده دیگری از آن‌ها ممکن است تمایلی به حاملگی از طریق فن‌آوری پیچیده تهاجمی که امروزه در دسترس قرار دارند نداشته باشند در این موارد تمایل شدید به داشتن بچه می‌تواند تا پذیرفتن کودکی به فرزندگی که طبیعت او را از داشتن والدین محروم کرده است پیش برود.

فرزندخواندگی³ راه حلی منطقی جهت تامین این نیاز ذاتی بشر می‌باشد، با توجه به این مباحث می‌توان فرزندخواندگی را شیوه‌ای از مراقبت فرزندان دانست که در آن رابطه والد-فرزندگی به شیوه‌ای قانونی، عاطفی و اجتماعی بین افرادی برقرار می‌شود که هیچ رابطه‌ای به واسطه تولد با یکدیگر ندارند و تلاش می‌کنند به اهداف خود یعنی تجربه والدینی، والدگری و پاسخ به فقدان‌هایی که تجربه کرده‌اند، دست یابند (رزاقی، 1385) این موضوع باعث می‌گردد کودکان که به دلایل

¹. Infertility

². Rebarsolz, L.

³. Adoption

مختلف از کانون گرم خانواده محروم گشته اند، نیز از آغوش پرمهر والدین بهره مند گردند و حس تعلق و امنیت عاطفی را برای آن ها فراهم نماید (ارمه¹، 2004).

با این وجود این زوجین در فرایند تصمیم گیری و پذیرش فرزندخوانده همواره نگرانی های بسیاری دارند که گاه ناشی از دیدگاه منفی اطرافیان و جامعه به این موضوع و گاه ناشی از عدم وجود اطلاعات و منابع اطلاع رسانی دقیق در این خصوص می باشد که باعث می گردد از اقدام در این خصوص منصرف شوند و یا با استرس و فشار روانی بسیار اقدام به پذیرش فرزندخوانده و شروع زندگی جدید نمایند و حال برای رفع این مشکلات و نگرانی ها باید سطح اطلاعات و آگاهی زوجین در این خصوص ارتقا یابد. در این پژوهش محقق درصدد تدوین برنامه آموزشی مناسب و عملی است تا بتوان مسائل و چالش های تربیتی و روان شناختی کودکان فرزندخوانده را به والدین بالقوه آموزش داده تا آن ها بتوانند با دیدی روشن و روشی کارآمد و علمی به تربیت فرزندخوانده خود پردازند و آینده روشنی برای آن ها رقم بزنند.

در این پژوهش، به بررسی اثربخشی آموزش مهارت های فرزندخواندگی بر روی دو متغیر تنیدگی و سبک های مقابله پرداخته شده است و مهارت های فرزندخواندگی به 7زوج گروه آزمایش که دارای سطح اضطراب متوسط و سبک مقابله هیجان محور بودند، آموزش داده شده و 7زوج گروه کنترل هیچ گونه، آموزشی دریافت ننمودند. نتایج نشان داد که آموزش میزان تنیدگی زوجین را کاهش و سبک مقابله آن ها را تغییر داده است.

¹.Orme, J.G.